

Олег, Пітин Мар'ян // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова., 2017. – Вип. 1 (82) – С. 62–67.

6. Согор О. Характеристика панкратіону в структурі змішаних однокласових / Согор Олег, Пітин Мар'ян // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб наук. праць. – Житомир: Вид-во ФОП Євенок О. О., 2016.– Вип. 2. – С. 198–203.

7. Скрипка І. М. Обґрунтування методики занять з панкратіону для учнів молодших класів / Скрипка І. М. Чередніченко С. В., Шахматенко О. Ю. // Матеріали XVIII Міжнародної наук.-практич. конф. Молодих учених. – Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка – Т.1. – С. 134-137

8. Effect of taekwondo on musculoskeletal system of primary school age children / O.Tomenko, L.Kirichenko, I.Skrypka, Y.Kopytina, A.Burla // Journal of Physical Education and Sport. – 2017. - #17 (3). – p.1095-1100.

References

1. Vas'kov YU. V. (2010) "Systema fizychnoho vykhovannya uchniv spetsial'nykh medychnykh hrup. 1–4 klasy". Kharkiv. – pp.. 208.

2. Kovalenko I. M. (2010) "Novitni pidkhody do prohramuvannya zanyat' ozdorovchoyi spryamovanosti u pochatkoviy shkoli", // Slobozhans'kyi nauko-sportyvny visnyk : [nauk.-teoret. zhurn.]. – Kharkiv : KHDAFK, 2010. – № 4. – pp. 27–29.

3. Matrosov S.O., Skrypka I.M., Cherednichenko S.V., Fesenko A.V. (2018). "Efektyvnist' vprovadzhennya metodyky navchannya sportyvnoho oriyentuvannya u protses fizychnoho vykhovannya uchniv 8-9-kl klasiv", // Materialy XVIII Mizhnarodnoyi nauk.-praktych. konf. Molodykh uchenykh. – Sumy: SumDPU imeni A.S. Makarenko, no.1. – pp. 95-99

4. O. P. Mandrik, R. V. Yakovenko, O. A. Tomenko. (2015) "Pankration: pravyla zmahan' ". – pp. 68.

5. . Sohor Oleh, Pityn Mar"yan (2017). "Vidminnosti struktury ta zmistu rehlamentatsiyi zahal'noyi diyal'nosti u zmishanykh odnoborstvakh" // Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova., no. 1 (82). pp. 62–67.

6. Sohor Oleh, Pityn Mar"yan (2016). "Kharakterystyka pankrationu v strukturi zmishanykh odnoborstv " // Fizychna kul'tura, sport ta zdorov"ya natsiyi: zb nauk. prats'. – Zhytomyr: Vyd-vo FOP Yevenok O. O., no. 2., pp. 198–203.

7. Skripka I.M., Cherednichenko S.V. (2017). "Programma dlya kruzhka, fakul'tativa, seksii - Obshchaya fizicheskaya podgotovka s elementami pankrationu dlya uchashchikhsya 1-4 klassov", - summy, 63 p.

8. Skripka I.M., Cherednichenko S.V. (2017). "Primeneniye elementov pankrationu v protsesse fizicheskogo vospitaniya mladshikh shkol'nikov", // Nauchnyy zhurnal "Molodoy uchenyy", no/ 3.1 (43.1). pp. 250-254.

9. Skrypka I.M., Lapyts'kyi V.O., Pryymenko L.A. (2018). "Vykorystannya nespetsyfichnykh zasobiv fizychnoho vykhovannya shkol'nyariv na urokakh fizychnoy kul'tury " // Naukovyy chasopys NPU M.P. Drahomanova., no. 6(100)., pp.. 71-74.

10. Skrypka I. M., Cherednichenko S. V., Shakhmatenko O. YU. (2018) "Obgruntuuvannya metodyky zanyat' z pankrationu dlya uchniv molodshykh klasiv" // Materialy XVIII Mizhnarodnoyi nauk.-praktych. konf. Molodykh uchenykh. – Sumy: SumDPU imeni A.S. Makarenko., no.1., pp. 134-137

11. Ananczenko K. V. (2015), "Fun forms of martial arts in positive enhancement of all dimensions of health and survival abilities", // Proceedings of the 1st World Congress on Health and Martial Arts in Interdisciplinary Approach, Czestochowa, Poland. – Warsaw : Archives of Budo, pp. 32-39.

УДК 37(09)(477):796-057.874

Крук М. З.,

доцент кафедри фізичного виховання та спортивного вдосконалення Житомирський державний університет імені Івана Франка

Ваколюк А. М.,

старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання Рівненський державний гуманітарний університет

Колеснік І.В.,

викладач кафедри фізичного виховання та спортивного вдосконалення, Житомирський державний університет імені Івана Франка

Айуц В. І.,

викладач кафедри фізичного виховання та спортивного вдосконалення, Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЗМІСТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

У статті проаналізовано завдання та зміст уроків фізичної культури у навчальних планах та програмах з фізичного виховання в окреслений період, виявлено тенденції та протиріччя становлення та розвитку уроку фізичної культури як основної форми фізичного виховання в українських закладах освіти у 20-80-ті рр. минулого сторіччя.

Певна система фізичного виховання у школах була створена в Україні за радянських часів, основною формою якої був урок фізичної культури. Вивчення процесу становлення і розвитку уроку фізичної культури, аналіз навчальних планів і програм, вмiле використання даного досвіду дозволить, на нашу думку, суттєво вплинути на наукові розробки у галузі фізичного виховання. Дослідження здійснювалось на матеріалах теоретичних, методичних праць та досвіду роботи загальноосвітніх шкіл колишньої УРСР.

Ключові слова: фізичне виховання, урок фізичної культури, комплекс ГПО, завдання, засоби, форми.

Крук Н. З., Ваколюк А. Н., Колесник И. В., Айуц В. И. Исторические аспекты развития содержания физического воспитания школьников в образовательных заведениях Украины в советский период. В статье сделан анализ задач и содержания уроков физической культуры в учебных планах и программах по физическому воспитанию в определённый период, определены тенденции и противоречия становления и развития урока физической культуры, как основной формы физического воспитания в украинских образовательных заведениях в 20-80 гг. прошлого века.

Определённая система физического воспитания в школах была создана в Украине в советский период, основной формой которой был урок физической культуры. Изучение процесса становления развития урока физической культуры, анализ учебных планов и программ, умелое использование этого опыта позволит, по нашему мнению, существенно влиять на научные разработки в области физического воспитания.

Исследование проводилось на теоретических, методических трудах и опыте работы общеобразовательных школ бывшей УССР.

Ключевые слова: физическое воспитание, урок физической культуры, комплекс ГТО, задачи, средства, формы.

Kruk M., Vakolyuk A., Kolesnik I., Ayunc V. Historical aspects of development of content of physical education of schoolchildren in educational institutions of Ukraine in the Soviet period. The article analyzes tasks and content of physical education lessons in curricula and programs of physical education in the defined period, reveals tendencies and contradictions of formation and development of a physical education lesson as a main form of physical education in Ukrainian educational institutions in 20-80's of the last century. Economic hardships have greatly shifted accents of education, leaving behind problems of physical education. A modern school, due to excessive saturation of curricula, insufficient funding, can not successfully implement a process of physical education of pupils. This state of affairs requires a scientific substantiation of a problem of physical education in educational institutions, search for ways of its solving and implementing of results of theoretical research into a practice.

A certain system of physical education at schools was created in Ukraine in Soviet times, a main form of which was a physical culture lesson. Studying the process of formation and development of a physical culture lesson, analysis of curricula and programs, a skillful use of this experience may significantly affect the scientific developments in a field of physical education.

The research was carried out on materials of theoretical, methodological works and experience of work of secondary schools of the former USSR. It is clear that when designing the Soviet experience of creating principles of physical education, improving its content, one should avoid complete unification. We also took into account the presence of a significant practical ethnopedagogical work in fields of physical education, tempering, ecological culture of the body, etc. in historical past of Ukrainian people

Key words: physical education, a physical culture lesson, complex of (Ready for Labor and Defense), tasks, means, forms.

Постановка проблеми. Економічні негаразди значно змістили акценти виховання, у результаті чого проблеми фізичного виховання віддалилися на останній план. Сучасна школа, у зв'язку з надмірною насиченістю навчальних програм, недостатнім фінансуванням, ще не може успішно здійснювати процес фізичного виховання учнів.

Такий стан речей вимагає наукового обґрунтування проблеми фізичного виховання у навчально-виховних закладах, пошуку шляхів її вирішення та втілення результатів теоретичних досліджень у реальну практичну площину.

20-80-ті рр. минулого сторіччя – це радянський період розвитку національної системи фізичного виховання. Оскільки, як політична і територіально-адміністративна одиниця УРСР остаточно встановилася на центральних українських землях у грудні 1919 року, а початок 90-х років характеризуються проголошенням Україною своєї незалежності, соціально-економічними й політичними зрушеннями в країні, що детермінували освітню реформу, набуттям чинності Закону України "Про освіту" (1991), активним упровадженням нових навчальних програм із предмету "Фізична культура" відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Певна система фізичного виховання у школах була створена в Україні за радянських часів, основною формою якої був урок фізичної культури. Вивчення процесу становлення і розвитку уроку фізичної культури, аналіз навчальних планів і програм, вмиле використання даного досвіду дозволить, на нашу думку, суттєво вплинути на наукові розробки у галузі фізичного виховання.

Отже, актуальність вищеназваної проблеми, недостатня її розробленість в історико-педагогічній науці, важливість вивчення досвіду організації фізичного виховання у закладах освіти України в окреслений період й зумовили вибір теми нашої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз історіографії проблеми дослідження дає підстави стверджувати про значний пласт історико-педагогічних напрацювань, зокрема, питання історії української школи і педагогіки висвітлювались, зокрема, у публікаціях В. Кравця (1994), В. Майбороди (1997), Н. Гулана (2000), О. Любара (2001), М. Стельмаховича (2003), Т. Федоренка (2003), О. Сухомлинської (2005), Л. Березівської (2008), М. Левківського (2011) та інших.

Історико-педагогічні аспекти розвитку фізичної культури відображені у дослідженнях С. Кириченко (1997), О. Вацеби (1997), Е. Приступи (1999), О. Винничука (2001), Р. Тягура (2014) та інші. Їхні результати засвідчують, що в українських закладах освіти нагромаджено певний позитивний досвід впровадження фізичного виховання на уроках фізичної культури.

Метою статті є теоретичний аналіз навчальних планів і програм за якими працювали заклади освіти в Україні у 20-80-ті рр. ХХ ст. та державних документів, що визначали завдання та зміст радянської системи фізичного виховання і суттєво

вплинули на становлення та розвиток шкільної системи фізичного виховання, зокрема, на урок фізичної культури, як її основної форми. **Методи дослідження:** теоретичний аналіз документів та законодавчих актів, узагальнення наукової і методичної літератури, порівняльний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз особливостей використання в сучасній науково-методичній літературі терміну “фізична культура” вказує на наявність певних суперечностей. Фахівці дають різні його визначення. Нами термін “фізична культура” трактується, як історично зумовлену діяльність людей з використанням фізичних вправ, а також результати такої діяльності. Формулювання даного визначення є ключовою передумовою розробки теорії фізичної культури, адже воно акцентує увагу на її головних специфічних характеристиках, а також дає можливість з єдиних позицій визначити її зміст, завдання, сутність різних форм, як складових системи фізичного виховання, зокрема шкільної [8].

Освітні процеси у будь-яку з історичних епох розвитку суспільних відносин завжди є відображенням загального стану розвитку культури й суспільства, і тому специфіка вітчизняної освіти – це віддзеркалення розвитку держави. Зміст і практика освіти залежать від державних інтересів, від суспільно-політичного життя в країні і розглядаються у самому широкому соціокультурному контексті й у нерозривному зв'язку з усім процесом соціалізації людей. Саме тому аналіз освітньої політики держави у певний історичний період логічно провести у контексті аналізу суспільно-політичного, економічного й соціокультурного рівня розвитку держави [6].

Слід зазначити, що у дослідженнях сучасних українських істориків педагогіки, досліджуваний нами період функціонування та розвитку освіти розглядається у контексті одного тривалого періоду, що характеризується пануванням тоталітарної комуністичної ідеології. Без сумніву, всі ці роки освіта у Радянській Україні була заідеологізованою та заполітизованою, однак за сімдесят років у СРСР змінювалися політичні, економічні, педагогічні умови, що, своєю чергою, зумовлювало зміни й у розвитку освіти.

У державних документах радянської влади вказувалося на важливу роль фізичної культури і спорту у справі будівництва соціалістичного суспільства. Вони розглядалися вагомим засобом оздоровлення населення, його гармонійного розвитку, підготовки до праці і захисту здобутків революції, виховання народу в дусі комунізму. Створення організаційних основ та органів керівництва фізкультурним рухом стало одним із завдань державного будівництва.

Протягом усієї історії радянського фізкультурного руху комуністична партія одноособово намагалась спрямовувати розвиток фізичної культури і спорту. Розглядаючи фізичну культуру і спорт як складову частину нової соціалістичної культури, як цілеспрямований засіб комуністичного виховання більшовицька партія в директивних документах визначала організаційні основи, завдання та зміст радянської системи фізичного виховання.

Декрети з охорони здоров'я, декрети “Про єдину трудову школу”, “Про обов'язкове навчання військового мистецтва” та інші були необхідними передумовами для докорінних змін у галузі фізичного виховання. Ці декрети 20-х років були спрямовані на охорону здоров'я дітей та підлітків, на поліпшення роботи санаторіїв і будинків відпочинку. У цих документах одне з головних місць було відведене фізичному вихованню в системі охорони здоров'я.

Відомо, що у процесі фізичного виховання школярів застосовують різні форми організації занять: уроки, фізкультурні заходи в режимі дня, заняття спортивних гуртків і секцій, спортивні змагання та інші. Такі форми тісно переплітаються і становлять систему, яка забезпечує організовану роботу з фізичного вдосконалення учнів. Основною формою роботи з фізичного виховання є урок фізичної культури, де учні оволодівають програмним матеріалом і здобувають найнеобхідніші знання, набувають умінь і навичок, що забезпечують їхній фізичний і загальний розвиток та зміцнюють здоров'я [1].

Саме відсутність програмного забезпечення у реалізації змісту фізичного виховання характеризує перші повоєнні роки в галузі народної освіти, та й, власне, майже весь період становлення фізичного виховання у закладах освіти України в 20-х роках ХХ ст.

Влітку 1920 р. Наркомос вперше видав навчальний план єдиної семирічної трудової школи на 1920-1921 навчальний рік. Оскільки до плану не було відповідної пояснювальної записки, то на місцях його розуміли по-різному, вносячи певні зміни. З огляду на недосконалість і невизначеність даного навчального плану немало шкіл України взагалі працювали за навчальними планами Наркомосу РРФСР.

Оскільки з 1923 року Вища рада з фізичної культури (ВРФК) вимагала обов'язкового введення уроку фізкультури до всіх навчальних планів, то в губернських та окружних відділах народної освіти почали створювати навчальні програми з фізкультури для шкіл-семирічок. Програма з фізкультури, затверджена окружним ВНО (за нею, наприклад, працювали у трудових школах Житомирської округи) складалась з декількох частин: загальних вимог до окремих вправ, біологічних особливостей дітей різного віку, схем уроків для початкових та середніх класів. У пояснювальній записці висвітлювались загальні концептуальні положення та вимоги до процесу фізичного виховання у початковій школі [4].

Із середини 20-х рр. в країні був розгорнутий рух за ліквідацію “фізкультурнеграмотності”, який супроводжувався залученням широких верств населення до спортивних секцій, роз'ясненням оздоровчої та виховної ролі занять фізичними вправами. Але фізичне виховання школярів мало ряд недоліків: не були чітко визначені зміст, методи і форми фізкультурної роботи школи, невизначеними були також і перспективи їх подальшого розвитку.

Всі ці проблеми знайшли своє відображення у постанові ЦК КПРС від 13 липня 1925р. “Про завдання партії в галузі фізичної культури”. Постанова слугувала імпульсом до розробки нової, єдиної, обов'язкової для всіх “Програми для трудових шкіл”, яка б усунула різнобій у методах роботи з фізичного виховання. Навчальні програми та вказівки до їх реалізації для шкільного віку розроблялися Наркоматом охорони здоров'я разом з Наркомосом і затверджувались ВРФК. Губернським РФК розробка програм не дозволялася, вони могли тільки аналізувати та пристосовувати їх до місцевих умов, не порушуючи принципової сутності.

Програма з фізичної культури 1927 року була покладена в основу для всіх подальших програм з фізичного виховання у школах України. Автори програми намагалися поставити конкретні завдання з фізичного виховання учнів, визначити засоби і методи проведення уроку фізичної культури; були названі форми організації занять. Засобами для реалізації основних завдань фізичного виховання слугували природні рухи: біг, ходьба, метання, рівновага, опір, виспи, лазіння, танці, плавання, біг на лижах та ковзанах, прогулянки, рухливі ігри.

У даній програмі урок гімнастики визначався як "чітко регламентоване заняття фізичними вправами, зміст та порядок проведення яких залежить від педагога". У програмі вперше вимагалось, щоб робота з фізичної культури у школах I ступеня проводилась "як обов'язкові навчальні години не менше 3 разів на тиждень в кожній групі". Проте цього не було зроблено[9].

Крім того, уроки фізичної культури мали пов'язуватися із загальноосвітніми комплексами, за якими в той час працювали школи. В освітньо-виховному аспекті вважалось, що такий урок є ближчим і цікавішим для дитини, а також забезпечує можливість краще засвоїти ту чи іншу тему, яка проробляється в класі.

На заняттях з фізкультури інструктори намагалися подавати фізичні вправи, які максимально нагадували ті трудові процеси, перелік яких був поданий у програмі з трудовознавства. Слід також зазначити, що фізкультура у школах кінця 20-х років перейшла з "кустарного засобу в плановий характер", тобто видавалися спеціальні плани, які перероблялися на концентри і затверджувалися окружними РФК та методичним комітетом НКО[10].

Але, як і в кожній галузі, у фізичному вихованні в цей час існували певні перегини. Деякі фахівці наполягали на відмові від використання досягнень минулого в галузі фізичного виховання школярів, відкидаючи деякі види спорту тільки тому, що вони виникли і розвивалися у минулому. Фізичні вправи замінювалися трудовими рухами, наприклад, ударом молота по ковадлу.

У 1928-1929 рр. Наркомос УРСР неодноразово переглядав навчальні програми, складав їх різні варіанти, але всі вони мало чим відрізнялись від попередніх, оскільки складені були на основі комплексно-проектної системи, в яких комплекси замінювались проектами.

На початку 30-х рр. партійні органи засудили комплексні програми і Наркомосу було запропоновано розпочати розробку програм, які б базувалися на принципі предметності навчання. Постанови 1931 та 1932 років вимагали перебудови навчального процесу на основі нових навчальних програм. Урок фізичної культури, якому загрожувала серйозна небезпека бути розчиненим в різних заходах з гігієнізації, був визнаний основною формою навчання учнів.

Важливим внеском у створення системи фізичного виховання у початковій та середній школі стало введення комплексу "Готовий до праці та оборони СРСР", затвердженого у 1931 році, який допоміг ліквідувати розбіжності в засобах і методах фізкультурної роботи. Постанови ЦК комуністичної партії та введення комплексу ГПО свідчать про початок нового етапу, етапу розвитку системи фізичного виховання учнів. Все це створило передумову для введення у 1932 році в школах країни стабільної програми з фізичної культури, яка здійснювалась на систематичному проведених уроків.

У пояснювальній записці до цієї програми розкривались місце, форми та зміст предмету "фізична культура" в школі, планування уроку, форми контролю за засвоєнням навчального матеріалу. За обов'язкову була прийнята схема уроку, яка складалася з 4 частин. За цією схемою урок поділявся на такі частини: втягувальна (5 хв.), загальнопідготовча (10-15 хв.), основна (20-25 хв.) та заключна (3-5 хв.). Загальна тривалість уроку 45 хвилин [4].

До нової програми додатково були введені такі завдання, як повідомлення школярам елементарних знань у галузі фізичної культури, а також проведення практичних занять з надання першої медичної допомоги при нещасних випадках. Саме до цієї програми вперше були включені єдині нормативні вимоги, складені на основі комплексу ГПО.

Планування уроків фізичної підготовки здійснювалось за роками навчання із схематичним розподілом на 4 навчальні квартали з обліком сезонності і вікових особливостей учнів. Виконання навчального плану та програм було обов'язковим для кожного викладача фізкультури, а контроль покладался на адміністрацію школи.

Невиконання будь-якої частини програмного матеріалу могла бути виправдана лише особливо поважними причинами. Такими визнавались, насамперед, кліматичні і топографічні умови. Слід зазначити, що брак устаткування, інвентаря не вважались поважними причинами, в таких ситуаціях радились замінювати один прилад іншим, наприклад, канат замінювати жердиною тощо. Все це засвідчує, що школа стала на шлях уніфікації.

У другій половині 30-х років зросла масовість фізкультурного руху, значно підвищилась майстерність українських спортсменів, розширялась мережа дитячих спортивних шкіл. Спорт став пронизувати і шкільну фізичну культуру. Все це знайшло своє відображення у навчальній програмі 1937 року. Вперше в шкільній програмі з фізичної культури з'являються вправи на кільцях, паралельних брусах і перекладині, опорні стрибки через гімнастичного коня, елементи акробатики. Навчальний матеріал в ній класифікувався вже не за основними рухами, а за видами спорту. Враховуючи різні умови проведення уроків фізкультури, програмний матеріал був поділений на дві частини: основну і додаткову.

Основний матеріал з фізичної культури був розрахований на використання найпростіших приладів з абсолютною більшістю учнів. Засвоєння додаткового матеріалу потребувало більш складного обладнання, який пропонувався тільки за окремими розділами і міг бути використаний за вибором вчителя, але при обов'язковій умові повного засвоєння відповідних розділів. Для оцінювання засвоєного матеріалу вчителем проводилися контрольні вправи і приймалися відповідні заліки.

Водночас навчальна програма передбачала і загальну фізичну підготовку. У цьому зв'язку в ній досить широко були представлені підготовчі вправи, вправи на гімнастичній драбині, вправи з набивним м'ячем, піднімання та перенесення тягарів.

У 1939 році у зв'язку із ускладненням міжнародної ситуації шкільні програми з фізичної культури були переглянуті у напрямку їх тотальної воєнізації. Перед загальноосвітніми школами було поставлене завдання більш широкого використання

засобів фізичного виховання з метою зміцнення обороноздатності країни. У програми з фізичного виховання учнів була включена початкова військова підготовка та формування вмінь рукопашного бою. Початкова школа мала стати першою ланкою такої підготовки.

Після закінчення війни в Україні розпочалась велика робота по відбудові народного господарства, відновленню роботи загальноосвітньої школи. Передбачалась відбудова і будівництво шкільних приміщень, значне розширення мережі шкіл і збільшення числа учнів у них. У 1949 р. в країні було здійснено перехід до загальної обов'язкової семирічної освіти.

З 1954 р. Міністерство освіти України приступило до впровадження в загальноосвітніх школах виробничого навчання, маючи на меті поєднання загальноосвітньої підготовки з підготовкою до практичної діяльності в різних галузях народного господарства.

В кінці 50-х років починаються теоретичні і експериментальні пошуки шляхів вдосконалення змісту шкільної освіти. У зв'язку з цим вивчалось широке коло питань, зокрема, залежність змісту освіти від рівня і характеру розвитку економіки, науки, техніки і культури, особливості вікового розвитку учнів на різних ланках навчання, принципи побудови програм виховної роботи та ін. [3]

Відтак, історично значущим та стратегічним документом, який повною мірою відображав життєві потреби соціалістичної держави, визначав не лише найважливіші принципи функціонування системи освіти, а й її структуру та зміст був закон "Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в країні", тези якого були прийняті на пленумі ЦК КПРС у 1958 році [7].

Згідно із цим законом замість загальної обов'язкової семирічної освіти було рекомендовано запровадити загальне обов'язкове восьмирічне навчання для дітей і підлітків віком від 7 до 15–16 років; восьмирічна школа вважалася неповною середньою загальноосвітньою трудовою політехнічною школою, де навчально-виховна робота мала будуватися на поєднанні вивчення основ наук, політехнічного навчання і трудового виховання, широкого залучення школярів до доступних у їх віці форм суспільно корисної праці.

У нормативно-правових документах та педагогічній пресі наголошувалося на необхідності підвищення авторитету фізичної культури, створення у середовищі учнів атмосфери змагань, організації занять так, щоб "вони давали більше морального задоволення, радісних емоційних переживань; ... щоб уроки фізичної культури були повноцінними в усіх відношеннях, щоб жодна хвилинка не витрачалась не продуманно" [2].

Як наслідок цього, 1959 року ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли постанову "Про керівництво фізичною культурою і спортом в країні", відповідно до якої "більш доцільною, що відповідає сучасним умовам, формою організації фізкультурного руху є громадські організації, і перш за все, профспілки і комсомол" [7].

Становленню "фізичної культури" як навчального предмета у школі сприяв наказ "Про заходи щодо поліпшення фізичного виховання в школах і педагогічних навчальних закладах СРСР" (1959 р.). Розглядаючи фізичну культуру як один із важливих засобів виховання, покращення здоров'я і всебічного фізичного розвитку учнів і студентів, підготовки їх до високопродуктивної праці і захисту Батьківщини, наказ зобов'язував керівництво педагогічних навчальних закладів звернути увагу саме на цю ділянку роботи. Для прикладу, відзначено роботу керівництва шкіл: "багато директорів шкіл, намагались подолати недоліки щодо фізичного виховання учнів, усвідомивши, що недооцінка цього предмету ускладнює весь навчально-виховний процес, перешкоджає підвищенню свідомої дисципліни учнів і їх успішності" [1].

У наступні декілька років (1960–1963 рр.) було прийнято кілька постанов, які не стосувалися безпосередньо предмету "фізична культура", проте все ж таки внесли певні корективи у його викладання.

Одним з наслідків реформи 1964 р. стало одержавлення фізичної культури і спорту, що проявлялося в активній підтримці системи фізичної культури та спорту з боку держави, масовості фізкультурного руху та розвитку власних методик тренування і спортивних систем.

Зважаючи на факт поглиблення проблем із здоров'ям учнів, у 1966 р. Міністерство охорони здоров'я УРСР видало наказ "Про заходи щодо подальшого розвитку лікувальної фізкультури і лікарського контролю за фізичним вихованням населення", у якому було надано рекомендації з питань лікарсько-педагогічного контролю за фізичним вихованням учнів [5].

Ще одним важливим документом для розвитку змісту "фізичної культури" як навчального предмета стало Положення "О физическом воспитании учащихся общеобразовательных школ", та введене в дію 1971 р. У документі конкретизовано завдання, перелік документації, зміст та особливості організації фізичного виховання у школі; виділено форми та відповідальних за його здійснення. У положенні конкретизовано тлумачення поняття "фізичне виховання", що розглядалося як "органічна частина радянської системи виховання і навчання дітей, у процесі якого вирішуються завдання зміцнення їх здоров'я, розвитку фізичних здібностей, розширення функціональних можливостей організму, формування рухових навичок, удосконалюються моральні і вольові якості – патріотизм, колективізм, сміливість, рішучість, наполегливість, завзятість, цілеспрямованість" [5].

У 1972 р. було введено оновлений комплекс ГПО, що відповідав новим завданням системи фізичного виховання. Кожна ступінь Всесоюзного фізкультурного комплексу складалася з чотирьох основних розділів: "Знання", "Уміння", "Вимоги до рухового тижневого режиму", "Види випробувань і норми".

На початку 80-х років була прийнята Постанова Ради Міністрів СРСР "Про подальший підйом масовості фізичної культури та спорту", на виконання якої були запроваджені нові форми масової спортивної роботи. Так, у країні почали створюватися фізкультурно-оздоровчі комплекси (ФОК); стали проводитися масові змагання "Тато, мама і я – спортивна сім'я", а також "Тиждень пловця", "Тиждень лижника" і т. д. [2].

У матеріалах Всесоюзної наради з розвитку масової фізичної культури у школах, що відбулася у 1987 р. наголошувалося на тому, що позакласною та позашкільною фізкультурно-оздоровчою і спортивною роботою охоплено 69 %

учнів, водночас зазначалося й недостатнє використання потенціалу фізичних вправ для підвищення рухової активності та профілактики захворювань учнів. Відтак, мова йшла про вдосконалення форм і методів навчальної, позакласної та позашкільної роботи з фізичного виховання.

Таким чином, у період з 1959 р. по 1991 р. були прийняті закони, постанови та рішення, якими радянський уряд намагався привернути увагу до проблем фізичної культури як навчального предмета, однак все це здійснювалось у контексті завдань фізичного розвитку особистості у цілому, у напрямі підготовки особистості до життя і суспільної праці.

Висновки. Загалом тенденція до воєнізації була характерною для школи 30-х років. Впровадження спочатку комплексу ГПО, а пізніше БГПО, розробка навчальних програм на їх основі – яскраве цьому свідчення. Урок був визнаний основною формою фізичного виховання в школі. Усі уроки фізичного виховання проводилися за єдиним планом, єдиною схемою; чітке визначення змісту і методів, за якими він проводився, свідчить про те, що етап становлення системи фізичного виховання у загальноосвітніх школах України завершився, і розпочався етап його розвитку.

Позитивними тенденціями у післявоєнний період було намагання на рівні держави організувати та впорядкувати фізкультурно-оздоровчу роботу, підготувати відповідні кадри, зміцнити спортивно-матеріальну базу школи. Проте були і негативні сторони: зведення її до організаційно-господарських питань, ідея масовості залучення до фізичної культури без реального врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів.

Узагальнюючи викладене вище, можна констатувати, що зміни у програмах з навчального предмета “фізична культура” у загальноосвітній школі у 1959–1991 рр. зазнавали змін у контексті суспільно-політичних та соціокультурних подій у країні та обумовлювалися прийнятими урядовими та партійними документами у галузі освіти.

Зрозуміло, що проектуючи радянський досвід створення засад фізичного виховання, вдосконалення його змісту, слід уникати повної його уніфікації. Також належить брати до уваги наявність в історичному минулому українського народу значного практичного етнопедagogічного доробку в галузі фізичного виховання, загартування, екологічної культури тіла тощо.

Перспективи подальших досліджень. Як бачимо із вище написаного, досліджування здійснювалось на матеріалах теоретичних, методичних праць та досвіду роботи загальноосвітніх шкіл колишньої УРСР, тому перспективним напрямком подальших досліджень можна вважати вивчення процесу становлення та розвитку різних форм фізичної культури та, зокрема, уроку фізкультури у школах на західноукраїнських теренах і їх порівняльний аналіз.

Література

1. Бондаревський Е. Я., Кадетова А. В. О школьных программах по физкультуре. // Физкультура в школе. – 1987, № 3. – с. 31-35.
2. Ваколюк А. М. Формування на уроках фізичної культури процесу навчання у загальноосвітніх школах України (50-80-ті рр. ХХ ст.) / А. М. Ваколюк // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / За ред. проф. Анатолія Ситченка. – №3 (54), вересень 2016. – Миколаїв: МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2016. – С. 286-289.
3. Кравець В. Історія української та зарубіжної педагогіки. Навчальний посібник для студентів навчальних закладів та університетів. Т., “Тернопіль”, 1994 р. – 359 с.
4. Крук М. З. Шкільна фізична культура в Україні (20-30-ті рр. ХХ ст.) / Микола Крук : Навчально-методичний посібник. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2011. – 215 с.
5. Кулик В. В. Про завдання фізкультурних організацій республіки по виконанню постанов ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР та постанови ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР “Про заходи подальшого розвитку фізичної культури і спорту” / В. В. Кулик // Спорт. газ. – 1966. – № 137. – С. 2–4.
6. Петренко О. Б. Гендерний вимір шкільної освіти в Україні (ХХ століття) : монографія / О. Б. Петренко. – Рівне : Вид. Олег Зень, 2010. – С. 15.
7. Про керівництво фізичною культурою і спортом в країні: Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 9 січня 1959 року // Зб. наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1959. – № 1. – С. 23–27.
8. Сутула В. О. Про сутність поняття фізичної культура / В.О. Сутула, А.Х. Дейнеко, О.І. Булгаков // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2016. - №3. – С. 218-221.
9. Філь М. “Фізична культура за новими програмами масових шкіл”// Шлях освіти. – № 5-6, 1929. – с. 128-138.
10. Центральний державний архів вищих органів влади і управління (ЦДАВОВУ) ф-166, оп.9, спр. 1384, арк.8.

References

1. Bondarevskiy E. Ya., Kadetova A. V. (1987) O shkol'nyh programmah po fizkul'ture [About school programs in physical education]. Fizkul'tura v shkole [Physical education at school], no.3, pp 31-35.
2. Vakoliuk A. M. (2019). Formuvannia na urokakh fizychnoi kultury protsesu navchannia u zahalnoosvitnikh shkolakh Ukrainy (50-80-ti rr. KhKh st.) [Formation at the lessons of physical culture of the process of studying in secondary schools of Ukraine (50-80-ies of the XX century.)]. Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky: zbirnyk naukovykh prats [Scientific herald of VNO Nikolaev National University Sukhomlynsky Pedagogical sciences: a collection of scientific works]. No.3 (54), Mykolaiv: the Ministry of Science of Ukraine. VO Sukhomlynsky, pp. 286-289.
3. Kravets V. (1994). Istoriia ukrainiskoi ta zarubizhnoi pedahohiky. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv navchalnykh zakladiv ta universytetiv [History of Ukrainian and foreign pedagogy. A manual for students in universities and universities]. Ternopil: Ternopil, P. 359.
4. Kruk M. Z. (2011). Shkilna fizychna kultura v Ukraini (20-30-ti rr. KhKh st.) [School physical culture in Ukraine (20-30's of the twentieth century)]. Navchal'no-metodychnyy posibnyk [Educational and methodical manual]. Zhytomyr: ZHDU, P. 215.

5. Kulyk V. V. (1966). Pro zavdannia fizkulturnykh orhanizatsii respubliky po vykonanni postanov TsK KPRS, Rady Ministriv SRSR ta postanovy TsK KP Ukrainy i Rady Ministriv URSSR "Pro zakhody podalshoho rozvytku fizychnoi kultury i sportu" [About the task of physical culture organizations of the republic in implementing the resolutions of the Central Committee of the CPSU, the Council of Ministers of the USSR and the decree of the Central Committee of the CP of Ukraine and the Council of Ministers of the UkrSSR "On Measures for the Further Development of Physical Culture and Sports"]. Sports newspaper, no. 137, pp. 2-4.

6. Petrenko O. B. (2010). Hendernyi vymir shkilnoi osvity v Ukraini (KhKh stolittia): monohrafiia [Gender dimension of school education in Ukraine (XX century)]: monograph. Rivne: Oleg Zen, P. 15.

7. Pro kerivnytstvo fizychnoiu i sportom v kraini: Postanova TsK KPRS i Rady Ministriv SRSR vid 9 sichnia 1959 roku [About the management of physical culture and sports in the country: the Resolution of the Central Committee of the CPSU and the Council of Ministers of the USSR of January 9, 1959]. Zb. nakaziv ta instruktzii Ministerstva osvity URSSR [Zb. orders and instructions of the Ministry of Education of the USSR]. No 1, pp. 23-27.

8. Sutula V. O., Deineko A. Kh., Bulhakov O. I. (2016). Pro sutnist poniattia fizychnoi kultura [About the essence of the notion of physical culture]. Sportyvnyi visnyk Prydniprovia [Sports Herald of the Dnieper]. No. 3, pp. 218-221.

9. Fil M. (1929). Fizychna kultura za novymy prohramamy masovykh shkil [Physical culture under the new programs of mass schools]. Shliakh osvity [The way of education]. No. 5-6, pp. 128-138.

10. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i upravlinnia (TsDAVOVU) f-166, op.9, spr. 1384, ark.8. [Central state archives of higher authorities of power and management (TsDAVOVU) f-166, op.9, sp. 1384, ark.8].

УДК 796.011.3-053.5:796.035-056.26

Кузнецова Л. І.,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту, старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
Бричук М. С.
кандидат географічних наук, викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національний університет фізичного виховання і спорту України
Заяць Л. М.
старший викладач кафедри теорії і методики фізичного виховання
Національний університет фізичного виховання і спорту України

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

В статті вказано ряд факторів, які визначають причини виникнення інвалідності. Висвітлено проблеми розвитку та нормального функціонування рухової сфери учнів з важкими порушеннями мови. Виявлено причини, що перешкоджають активній участі дітей з важкими порушеннями мови у фізкультурно-оздоровчих заходах, інтереси хлопчиків і дівчаток середніх класів з важкими порушеннями мови до виконання різноманітних видів фізичних вправ. Представлена реалізація фізкультурно-оздоровчих інтересів учнів з важкими порушеннями мови відносно форм занять фізичною культурою, вербально-реальне відношення хлопчиків і дівчаток з важкими порушеннями мови до фізкультурно-оздоровчих занять. Шляхом практичного експерименту виявлено мотиви і інтереси дітей з важкими порушеннями мови до фізкультурно-оздоровчих занять. Представлені у статті результати досліджень дозволяють констатувати позитивний вплив різноманітних видів рухової активності на психо-фізичний стан учнів та підтверджують той факт, що найважливішими характеристиками відношення учнів з важкими порушеннями мови до фізичної культури є їх пізнавальний інтерес до свого фізичного стану і засобів його оптимізації, а також міра інформованості з цих питань.

Ключові слова: діти з інвалідністю, фізкультурно-оздоровчі заходи, мотиви, інтереси, важкі порушення мови.

Кузнецова Л. И., Бричук М. С., Заяц Л. Н. Организация физкультурно-оздоровительной работы детей с инвалидностью. В статье указаны ряд факторов, которые определяют причины возникновения инвалидности. Освещены проблемы развития и нормального функционирования двигательной сферы учащихся с тяжелыми нарушениями речи. Выявлены причины, препятствующие активному участию детей с тяжелыми нарушениями речи в физкультурно-оздоровительных мероприятиях, интересы мальчиков и девочек средних классов с тяжелыми нарушениями речи к выполнению различных видов физических упражнений.

Представлена реализация физкультурно-оздоровительных интересов учащихся с тяжелыми нарушениями речи относительно форм занятий физической культурой, вербально-реальное отношение мальчиков и девочек с тяжелыми нарушениями речи к физкультурно-оздоровительным занятиям. Путем практического эксперимента выявлено мотивы и интересы детей с тяжелыми нарушениями речи к физкультурно-оздоровительным занятиям.

Представленные в статье результаты исследований позволяют констатировать положительное влияние различных видов двигательной активности на психофизическое состояние учащихся. Результаты так же подтверждают тот факт, что важнейшими характеристиками отношения учащихся с тяжелыми нарушениями речи к физической культуре являются их познавательный интерес к своему физическому состоянию и средствам его оптимизации, а также степень информированности по этим вопросам.

Ключевые слова: дети с инвалидностью, физкультурно-оздоровительные мероприятия, мотивы, интересы,